

УДК [356.15+94](476+470+477)«1941/1942»

**СУМЕСНЫЯ БАЯВЫЯ ДЗЕЯННІ ПАРТЫЗАН БЕЛАРУСІ, РАСІІ І УКРАЇНЫ СУПРАЦЬ
ГЕРМАНСКІХ АКУПАНТАЎ (1941 – ПАЧАТАК 1942 Г.)**

канд. гіст. навук, дац. А.А. КРЫВАРОТ
(Інстытут гісторыі НАН Беларусі, Мінск)
tak_tav@tut.by

У артыкуле на аснове аналізу апублікаванай літаратуры і архіўных матэрыялаў прадстаўлена абагульненая інфармацыя аб недастаткова даследаванай старонцы гісторыі савецкага партызанскага руху – арганізацыйным і баявым узаемадзеянні партызан Беларусі з партызанскімі фарміраваннямі Расіі і Украіны ў першыя месяцы Вялікай Айчыннай Вайны. Паказаны рэгіёны сумеснай дзейнасці партызан суседніх рэспублік. Раскрыта роля накіраваных з савецкага тылу спецгруп у пашырэнні дыверсійнай дзейнасці на камунікацыйных германскіх акупантаў ва ўсходніх раёнах Беларусі. Асветлены найбольш выніковыя сумесныя баявыя аперацыі на тылавых аб'ектах акупантаў як на акупаванай тэрыторыі Беларусі, так і суседніх рэгіёнаў Расіі і Украіны. Адзначана, што беларускія групы і атрады, якія з розных прычын перамясціліся ў Арлоўскую і Смаленскую вобласці, садзейнічалі падвышэнню баяздольнасці мясцовых партызанскіх фарміраванняў. Прыведзены прыклады баявой садружнасці беларускіх і ўкраінскіх партызан у Палескім рэгіёне.

Ключавыя словы: гарнізон, дыверсія, дыслакацыя, камунікацыі, карная аперацыя, лінія фронту, партызанскі атрад (група), спецпадраздзяленне.

Уводзіны. Разгортванне савецкага партызанскага руху летам 1941 г. на тэрыторыі Беларусі адбывалася ва ўмовах хуткага прасоўвання немецка-фашысцкіх войск на Усход і ўстанаўлення нацыстамі ў захопленых раёнах крывавага акупацыйнага рэжыму. Нягледзячы на неймаверныя цяжкасці, першыя партызанскія атрады і групы – яшчэ малакольчасныя, дрэнна забяспечаныя зброяй, прадуктамі харчавання, медыкаментамі, слаба падрыхтаваныя ў ваенным плане – адважна ўключаліся ў барацьбу з ворагам. Ужо ў першыя месяцы вайны на тэрыторыю акупаваных раёнаў Беларусі сталі пранікаць атрады і групы, накіраваныя з савецкага тылу па лініі партыйных органаў, армейскага камандавання і структур НКВС СССР для выканання дыверсійна-разведвальных заданняў і арганізацыі партызанскага руху. Такія падраздзяленні, скамплектаваныя ў асноўным з добраахвотнікаў, па прыбыцці ў тыл праціўніка паветраным шляхам ці рэйдавым парадкам, устанаўлівалі кантакты з мясцовымі партызанамі і падпольшчыкамі і разам з імі праводзілі баявыя аперацыі. Восенню 1941 г. пачалося ўзаемадзеянне беларускіх і расійскіх партызан у некаторых раёнах Арлоўскай і Смаленскай абласцей, куды былі вымушаны перайсці з розных рэгіёнаў Беларусі дзясяткі атрадаў і груп. Такія падраздзяленні былі сфарміраваны з партыйных, савецкіх, камсамольскіх работнікаў і актывістаў, ваеннаслужачых-акружэнцаў, што станоўча паўплывала на баяздольнасць расійскіх партызанскіх падраздзяленняў. З другой паловы лета 1941 г. сталі наладжвацца баявыя кантакты беларускіх атрадаў і груп з ўкраінскімі савецкімі партызанскімі падраздзяленнямі ў Палескім рэгіёне.

Мэта артыкула – на аснове аналізу вывучковых і навукова-папулярных публікацый, разнастайных зборнікаў дакументаў і ўспамінаў, даведнікаў, архіўных матэрыялаў паказаць, што ўзаемадзеянне партызан Беларусі, Расіі і Украіны выступала важным фактарам дапамогі войскам Чырвонай Арміі ў яе змаганні з германскімі захопнікамі ў першыя месяцы вайны, станаўлення ўзброенага супраціўлення ў тыле германскіх акупантаў.

Асноўная частка. Азначаная праблема знайшла пэўнае адлюстраванне ў калектыўных працах [1–3], манаграфіях [4–8], разнастайных зборніках [9–12], навукова-папулярных брашурах [13–15]. Аднак, нягледзячы на наяўнасць у згаданых і іншых публікацыях пэўных фрагментарных звестак аб баявых і арганізацыйных кантактах беларускіх партызан з расійскімі і ўкраінскімі атрадамі і групамі, яшчэ адсутнічае комплексная праца, у якой бы асвятляліся сумесныя дзеянні савецкіх патрыётаў суседніх рэспублік па разгортванні партызанскай барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у першыя месяцы Вялікай Айчыннай Вайны.

Армейскія і чэкісцкія дыверсійна-разведвальныя атрады і групы сталі рознымі спосабамі пранікаць на акупаваную тэрыторыю Усходняй Беларусі летам – восенню 1941 г. Тры такія падраздзяленні былі закінуты паветраным шляхам па лініі Разведупраўлення Генеральнага штаба (далей – ГШ) РСЧА. Адною з першых баявых адзінак была дэсантная група камсамольцаў з Масквы колькасцю 12 чалавек на чале з М.І. Кавалёвым, якая з 23 жніўня і да лістапада 1941 г. дзейнічала ў Віцебскай вобласці. На тэрыторыі Сенненскага раёна ў верасні – пачатку кастрычніка армейскія разведчыкі разам з групай ваеннаслужачых-акружэнцаў і пры дапамозе мясцовых патрыётаў праводзілі баявыя аперацыі на чыгуначнай лініі Крынкі – Забалоцінка. На баявым рахунку маскоўскай групы і групы А.А. Няхаева з вёскі Сімакі некалькі дыверсій на шашэйных дарогах. У сувязі з пераследам карнікаў армейская група была вымушана вярнуцца ў савецкі тыл [8, с. 219–220; 16, л. 6, 9–12].

У канцы лета 1941 г. у Мінскую вобласць была дэсантавана маскоўская група № 36 на чале з Ф.Е. Літвінавым. У яе склад уваходзілі ў асноўным рабочыя і служачыя маскоўскага метрастрою. Байцы прайшлі падрыхтоўку ў адной з часцей Разведупраўлення ГШ РСЧА. Пасля прыбыцця 27 жніўня 1941 г. на тэрыторыю Уздзенскага раёна баявая разведвальная адзінка аб'ядналася з мясцовай групай, аснову якой складалі ваеннаслужачыя

акружэнцы. Камандзірам аб'яднанага атрада стаў Ф.Е. Літвінаў, а камісарам – ваеннаслужачы С.К. Мішчанка. У верасні – кастрычніку 1941 г. падраздзяленне праводзіла аперацыі на чагуначнай лініі Мінск – Бабруйск. Партызаны скінулі пад адхон эшалон з жывой сілай, падарвалі тры паравозы, разбілі 19 вагонаў з боепрыпасамі. У канцы восені 1941 г. атрад з прычыны пераследу з боку карнікаў, адсутнасці ўзрыўчаткі, недахопу боепрыпасаў і слабой сувязі з мясцовым насельніцтвам быў вымушаны перамясціцца на Усход і часова размясціцца ў Клімавіцкім раёне [8, с. 218–219; 15, с. 36; 17, с. 327–328].

Сярод армейскіх дыверсійна-разведвальных падраздзяленняў самым шматлікім быў атрад пад камандаваннем Р.М. Лінькова. У склад баявой адзінкі ўваходзілі рабочыя і служачыя маскоўскіх прадпраемстваў, выкладчыкі ВНУ, медработнікі, а таксама некалькі кадравых ваенных. Камандзір атрада да вайны працаваў начальнікам аддзела аднаго з навукова-даследчых інстытутаў сталіцы СССР. На баяздольнасць падраздзялення па першым часе негатыўна паўплываў факт яго некампактнага прызначэння 17 верасня 1941 г. на тэрыторыі Бешанковіцкага і Сенненскага раёнаў. Нягледзячы на няўдачу пры дэсанціраванні, байцы атрада разгарнулі дзейнасць па ўключэнні мясцовага насельніцтва ва ўзброеную барацьбу супраць захопнікаў. Камандзір узвода лейтэнант А. Калінін да пачатку кастрычніка 1941 г. змог аб'яднаць малакольчасныя мясцовыя групы ў першы на тэрыторыі Бешанковіцкага раёна атрад. Камісар маскоўскага спецпадраздзялення Д.І. Кеймах у першай палове кастрычніка 1941 г. сфарміраваў атрад колькасцю некалькі дзясяткаў чалавек у Чашніцкім раёне. Да дэсантнага падраздзялення ў кастрычніку – лістападзе 1941 г. далучыліся некалькі баявых груп з мясцовых жыхароў і акружэнцаў. Адзін з акружэнцаў, маёр А.П. Брынскі, па загадзе Р.М. Лінькова сфарміраваў атрад каля вёскі Сыманавічы Чашніцкага раёна. Для прыцягнення насельніцтва да барацьбы супраць акупантаў камандаванне спецатрада арганзоўвала групы самаабароны, якія разбуралі масты і лініі сувязі, узводзілі завалы на дарогах. З прычыны пастаяннага пераследу з боку карнікаў у лістападзе 1941 г. атрад Р.М. Лінькова падзяліўся на тры групы з рознымі месцамі базіравання на поўдні Віцебскай вобласці [4, с. 56–57, 8, с. 220; 18, с. 92–93, 103, 105, 117, 131; 19, л. 221–223; 20, л. 12–14; 21, л. 221; 22, с. 124].

Нягледзячы на недахоп зброі, боепрыпасаў, адсутнасць сувязі з Вялікай зямлёй, пераслед з боку карнікаў, партызаны восенню – зімой 1941 г. сваімі быявымі вылазкамі наносілі ўрон праціўніку. На сумесным рахунку спецатрада і мясцовых груп чатыры эшалоны, падарваныя на лініі Маладзечна – Полацк, разбураныя невялікія масты праз раку Эса і на грунтовых дарогах Бягомль – Лепель, Талачын – Бешанковічы, Красналукі – Дабрамыслі, разгромлены маслазавод у вёсцы Пачаевічы, знішчаныя з засады каля вёскі Вялеўшчына 14 салдат і афіцэраў праціўніка [4, с. 56–57; 18, с. 103, 114–117, 131, 145; 21, л. 211].

У лютым 1942 г. арганізацыйная і баявая дзейнасць атрада актывізавалася. У населеныя пункты Чашніцкага, Халопеніцкага і Лепельскага раёнаў былі накіраваны ініцыятыўныя групы для стварэння новых баявых адзінак шляхам правядзення мабілізацый сярод мясцовых жыхароў, а найперш воінаў-акружэнцаў, якім вясной пагражала нямецкая рэгістрацыя, арышт і адпраўка ў канцлагеры [7, с. 238–239, 242].

Летам – восенню 1941 г. засылкай дыверсійных груп на акупаваную тэрыторыю займаліся і іншыя армейскія структуры – Ваенныя саветы, штабы, паліторганы франтоў і армій, якія дзейнічалі на беларускім напрамку. Так, палітадзел 13-й арміі сумесна з мясцовымі партыйнымі камітэтамі стварыў у прыфрантавой паласе да 16 атрадаў. Адно з такіх падраздзяленняў (камандзір Бяляеў) у жніўні – пачатку верасня 1941 г. на тэрыторыі Багушэўскага раёна часова аб'ядналася для сумесных дзеянняў з партызанскімі групамі на чале з партыйным работнікам А.К. Стэльмахам і акружэнцам капітанам П.С. Гапонцавым. У пачатку верасня 1941 г. партызаны колькасцю 30 чалавек падчас нападу на райцэнтр Багушэўск знішчылі чатырох нямецкіх салдат і афіцэраў, а таксама дзве машыны з праціўнікам, якія былі накіраваны ў дапамогу гарнізону. У кастрычніку 1941 г. атрад П.С. Гапонцава пад націскам карнікаў выйшаў у Смаленскую вобласць [1, с. 148–149; 2, с. 344; 8, с. 210–211; 23, л. 4].

Некалькі баявых адзінак былі закінуты ва ўсходнія рэгіёны Беларусі па лініі Ваеннага савета і штаба Заходняга фронту. Група М.А. Галоўкіна ў Петрыкаўскім раёне ўлілася ў мясцовы атрад пад камандаваннем старшыні В.І. Гардзіенкі. Аб'яднанае падраздзяленне правяло некалькі паспяховых аперацый. У верасні 1941 г. на рацэ Прыпяць быў разбіты нямецкі параход з грузам для фронту і баявы кацёр, з-за чаго праціўнік на некаторы час прыпыніў рух па водным шляху. У пачатку кастрычніка 1941 г. аб'яднаны атрад напаў на акупантаў у вёсках Майсеевічы і Глінец. У сувязі з разгортваннем карнай экспедыцыі ў раёне дыслакацыі партызан 21 кастрычніка 1941 г. на сходзе атрада было вырашана, што 35 мясцовых байцоў працягнуць барацьбу на нелегальным становішчы, а астатнія будуць прарывацца ў савецкі тыл сумесна з армейскай групай М.А. Галоўкіна і ваеннаслужачымі-акружэнцамі са 121-й стралковай дывізіі [24, л. 34–36; 25, л. 78–79].

Яшчэ адна група Заходняга фронту на чале з Р.В. Пыжовым колькасцю 17 чалавек з пачатку верасня 1941 г. замацавалася ў Асіповіцкім раёне, дзе стала дзейнічаць разам з партызанскім падраздзяленнем пад агульным камандаваннем даваеннага работніка райвыканкаму М.П. Каралёва. Да вясны 1942 г. дзве мясцовыя партызанскія адзінкі і армейская разведгрупа з мэтай канспірацыі і для лепшага забеспячэння прадуктамі харчавання базіраваліся асобна, аднак разам праводзілі баявыя аперацыі. 5 кастрычніка 1941 г. партызаны і армейскія разведчыкі на ўчастку Талька – Вярэйцы чыгункі Мінск – Бабруйск падарвалі воінскі эшалон з абмундзіраваннем для нямецкіх франтавых часцей і разбурылі два масты праз раку Свіслач. У выніку дыверсій рух на чыгунцы і шашы Мінск – Бабруйск перапыніўся на некалькі сутак. Аб'ектамі сумесных удараў былі таксама апорныя пункты праціўніка. У канцы 1941 г. партызаны разграмілі паліцэйскія ўчасткі ў Градзянцы і Пагарэлым [3, с. 199–200; 6, с. 46; 13, с. 101; 26, с. 16–20; 27, л. 20–123, 194].

Найбольш эфектыўна дзейнічаў на камунікацыях праціўніка атрад № 6 Заходняга фронту на чале з К.В. Сідзякіным, даваенным работнікам Міністэрства шляхоў зносін СССР. У складзе падраздзялення былі

камсомольцы-добраховотнікі з Масквы, большасць з якіх займалася ў аэраклубе. Перад адпраўкай у тыл праціўніка 18 байцоў атрада прайшлі спецыяльную дзесяцідзённую падрыхтоўку. Падчас маршу ў бок фронту 22 ліпеня 1941 г. у г. Вязьма Смаленскай вобласці да падраздзялення далучыліся групы супрацоўнікаў НКУС БССР агульнай колькасцю 23 чалавекі, у асноўным беларусы. Пасля прыбыцця ў тыл ворага аб'яднаны атрад разгарнуў дыверсіі на чыгунцы Мінск – Орша. Так, 6 верасня быў падарваны воінскі эшалон на перагоне Слаўнае – Бобр, 11 верасня на перагоне Крупкі – Бобр, а 14 верасня пушчаны пад адхон 10 вагонаў з жывой сілай. Усяго за верасень – снежань 1941 г. група правяла восем аперацый, у выніку якіх разбіла 5 эшалонаў з жывой сілай, тэхнікай і боепрыпасамі, пашкодзіла больш за 500 м чыгуначнага палатна. З прычыны дыверсій рух на некаторых чыгуначных участках затрымліваўся да некалькіх сутак [1, с. 113, 146; 9, с. 236–237].

Паводле зробленых падлікаў, у 1941 г. на тэрыторыю Усходняй Беларусі па лініі структур Чырвонай Арміі было накіравана восем атрадаў і груп. Большасць з іх у месцах сваёй дыслакацыі сумесна з беларускімі партызанамі стваралі новыя баявыя адзінкі, праводзілі дыверсіі на чыгуначных лініях праціўніка, грамілі яго гарнізоны, адбівалі напады карнікаў.

Разам з армейскімі атрадамі і групамі на акупаваную тэрыторыю Беларусі закідваліся чэкісцкія падраздзяленні, якія рыхтаваліся на базе асобнай мотастралковай брыгады ў Маскве. Адзін з такіх атрадаў на чале з Д.М. Мядзведзевым меў у сваім складзе жыхароў сталіцы СССР, у тым ліку вядомых спартсменаў. У кастрычніку 1941 г. атрад правёў некалькі паслявоенных аперацый сумесна з партызанамі Клімавіцкага, Касцюковіцкага, Хоцімскага раёнаў, дыверсійнай групай А.Л. Генькіна, сфарміраванай у Гомельскай вобласці. Пры дапамозе мясцовых партызан быў падарваны чыгуначны мост праз раку Бесядзь, разбіты воінскі эшалон на перагоне Крычаў – Унеча на ўсход ад станцыі Бялынкавічы. У выніку нападу 23 кастрычніка 1941 г. атрадаў Дз.М. Мядзведзева і 2-га асобнага Хоцімскага (камандзір Л.У. Казакоў) на райцэнтр Хоцімск была разгромлена нямецкая камендатура, тэлефонная станцыя, маслазавод, спалены мост праз раку Бесядзь. Падчас вяртання ў савецкі тыл у лістападзе 1941 г. атрад Дз.М. Мядзведзева ўключыў у свой склад групу партызан, якая пасля распаду Кармянскага атрада разам з ваенаслужачымі-акружэнцамі прабіралася да лініі фронту [2, с. 344; 8, с. 234].

Большасць армейскіх і чэкісцкіх спецатрадаў і груп, закінутых у канцы лета – пачатку восені 1941 г. на акупаваную тэрыторыю Беларусі, акрамя падраздзяленняў Ф.Е. Літвінава, Р.В. Пыжова, К.В. Сідзякіна, Р.М. Лінькова, пасля выканання баявых заданняў з тых ці іншых прычын была вымушана вярнуцца ў савецкі тыл. У сувязі з узнікшай небяспекай для Масквы армейскія і чэкісцкія групы, пачынаючы з кастрычніка 1941 г., былі мабілізаваны на абарону сталіцы СССР і на акупаваную беларускую тэрыторыю не закідваліся да канца студзеня 1942 г.

У першыя месяцы вайны фарміраванне партызанскіх атрадаў і груп для засылкі на акупаваную тэрыторыю Беларусі ажыццяўлялася як ў Маскве, так і ў іншых тылавых рэгіёнах РСФСР. У г. Ржэў Калінінскай вобласці з 16 ліпеня па 6 жніўня 1941 г. работнікамі Віцебскага абкама КП(б)Б сумесна з гарадскімі партыйнымі і савецкімі органамі, армейскімі структурамі стварылі 9 атрадаў агульнай колькасцю 186 чалавек. Пад г. Вязьма Смаленскай вобласці з 19 ліпеня па 4 жніўня 1941 г. было арганізавана 27 атрадаў, з якіх 10 пасля адпраўкі вярнуліся назад. У архіўных дакументах захаваліся звесткі аб адным такім падраздзяленні на чале з камандзірам Івановым (работнік Віцебскага абласнога ўпраўлення НКУС) і камісарам Нароенка. Пры дапамозе ваеннага камандавання атрад быў перакінуты праз лінію фронту і дзейнічаў у Мехаўскаму раёне Віцебскай вобласці, а 1 лістапада 1941 г. вярнуўся ў савецкі тыл. У раёне Вязьмы з работнікаў Заходняй чыгункі аформіўся атрад № 18 (камандзір К.С. Заслонаў), які ствараўся па рашэнні бюро Смаленскага абкама ВКП(б) і пры ўдзеле абласнога ўпраўлення НКУС і палітаддзела чыгункі. Падраздзяленне прайшло двухтыднёвае навучанне пры разведадзеле Заходняга фронту і было перакінута ў тыл немцаў 24 верасня 1941 г. у раёне г. Белы на ўчастку 30-й арміі. Падчас маршу ў вызначаны раён дзеянняў атрад меў сутычкі з акупантамі. У снежні 1941 г. частка падраздзялення колькасцю 34 чалавекі выйшла ў савецкі тыл, а група К.С. Заслонава ў складзе 8 чалавек прабралася ў Воршу, дзе перайшла на нелегальнае становішча і да лютага 1942 г. праводзіла дыверсіі на чыгуначным вузле [1, с. 124; 10, с. 6–9; 14, с. 18; 28, л. 30].

Асобныя групы ваенаслужачых-акружэнцаў на сваім шляху з акупаванай тэрыторыі да лініі фронту сумесна з мясцовым насельніцтвам стваралі партызанскія адзінкі і праводзілі баявыя аперацыі. У склад 110-га асобнага атрада, створанага 14 верасня 1941 г., уваходзілі воіны 110-й стралковай дывізіі (камандзір палкоўнік В.А. Хлебцаў), партыйна-савецкія актывісты і жыхары Магілёўскай і Смаленскай абласцей. Партызанскае падраздзяленне на чале з В.А. Хлебцавым да моманту выхаду ў савецкі тыл 13 снежня 1941 г. скінула пад адхон 4 эшалоны і падарвала чыгуначныя масты на лініі Орша – Унеча ў межах Клімавіцкага раёна, разбурыла 4 шашэйныя масты, спаліла самалёт, знішчыла 35 аўтамашыні і 13 матацыклаў, забіла і параніла сотні акупантаў [1, с. 115, 147; 3, с. 200; 25, л. 67–68; 30, с. 596].

Асноўны маршрут для многіх беларускіх партызанскіх атрадаў і груп, якія з тых ці іншых прычын імкнуліся выйсці ў савецкі тыл у 1941 г., пралягаў праз лясныя масівы Браншчыны. Падчас перамяшчэння па акупаванай тэрыторыі Арлоўскай вобласці беларускія падраздзяленні наладжвалі кантакты з мясцовымі партызанамі і разам з імі разгортвалі ўзброенае супраціўленне ворагу. Група палітрука В.Р. Бойкі, якая перайшла з Беларусі ў Наўлінскі раён, аб'ядналася ў адзін атрад з падраздзяленнем Ф.Е. Стральца. Атрады старшага лейтэнанта А.М. Яроміна, старшага палітрука Карагіна, лейтэнанта-танкіста Н.В. Кулікова на тэрыторыі Арлоўскай вобласці колькасна выраслі за кошт мясцовых патрыётаў. Партызанская адзінка, у складзе якой быў работнік Пінскага абкама КП(б)Б Ц.А. Міроненка, на тэрыторыі Наўлінскага раёна ўстанавіла кантакты з мясцовым атрадам Р.Ф. Пакроўскага і сакратаром райкама УКП(б) А.В. Сусліным і пачала дзейнічаць сумесна з імі. Дзякуючы сваім

высокім арганізацыйным здольнасцям Ц.А. Міроненка асабіста сфарміраваў і ўзброіў атрад «Народны месціца» колькасцю 35 чалавек з акружэнцаў і жыхароў вёскі Глыбочкі Наўлінскага раёна, а ў лютым 1942 г. прымаў актыўны ўдзел у стварэнні атрада «Жалызняк» у раёне вёскі Алешанка і стаў яго камісарам [5, с. 32; 8, с. 231–233; 31, л. 5–7].

Сумеснымі баявымі ўдарамі па тылавых аб'ектах ворага беларускія і арлоўскія партызаны падрывалі баяздольнасць нямецкай групы армій «Цэнтр». Асноўныя намаганні патрыётаў былі скіраваны на разбурэнне камунікацый праціўніка. 13 лістапада 1941 г. беларускі атрад В.Р. Бойкі сумесна з мясцовай групай Зенчыка падарвалі паравоз каля раз'езда Гаражанка Суземскага раёна. Са снежня 1941 г. да пачатку лютага 1942 г. аб'яднаны атрад В.Р. Бойкі – Ф.Е. Стральца пусціў пад адхон два эшалоны з жывой сілай і тэхнікай, падарваў два масты, разграміў станцыю Палужжа. Адною з найбольш значных сумесных аперацый быў напад беларускага падраздзялення на чале з М.В. Куліковым і атрада Жукоўскага раёна на нямецкі аэрадром Алсуф'ева каля вёскі Грышына Слабада 14 снежня 1941 г. У выніку дыверсіі згарэла 17 самалётаў, у тым ліку 4 баявыя. Акрамя таго, на шляху да аэрадрома партызаны разграмілі нямецкую камендатуру [7, с. 186–187; 8, с. 231–233; 12, с. 74].

Месцам узаемадзеяння беларускіх і расійскіх партызан восенню 1941 г. стала Смаленская вобласць, куды з розных прычын, найперш з-за пераследу карнікаў, перамясціліся некалькі атрадаў і груп Віцебшчыны. Разам з савецкімі патрыётамі Смаленшчыны яны ў розных формах прымалі ўдзел у пашырэнні партызанскага руху. Багушэўскі атрад П.С. Гапонцава ўключыў ва ўзброеную барацьбу з акупантамі актывістаў Касплянскага, Лужаўскага, Прачысцінскага, Слабадскога і Панізаўскага раёнаў і за кошт гэтага колькасна павялічыўся. Атрад маёра Я.М. Дзюрбы пасля перамяшчэння ва Усвяцкі раён аб'яднаў вакол сябе некалькі мясцовых баявых груп, у тым ліку на чале з капітанам І.Ф. Ільным і старшым лейтэнантам Якубам, і колькасна вырас амаль да 100 чалавек. У снежні 1941 г. камісар атрада Пратасаў арганізаваў з разрозненых груп ваенных і мясцовых актывістаў падраздзяленне колькасцю 50 чалавек. Атрады з Віцебскай вобласці пад камандаваннем М.П. Шмырова і М.І. Дзячкова ў сувязі з пастаянным пераследам з боку карнікаў перамясціліся на Смаленшчыну, дзе атрымалі падтрымку мясцовых партызан і падпольшчыкаў, што дазволіла атрадам пераадолець цяжкасці канца 1941 г. і захаваць сваё арганізацыйнае ядро. У сваю чаргу партызаны гэтых падраздзяленняў удзельнічалі ва ўмацаванні атрадаў Смаленскай вобласці. Групу атрада М.Ф. Шмырова пад камандаваннем Піліпчука і Р.У. Шкрэды ўліліся ў падраздзяленне С.У. Грышына і ва Усвяцкі раённы атрад, адпаведна. Партызаны на чале з М.І. Дзячковым стварылі ва Усвяцкім раёне атрад, які дзейнічаў там да моманту прыходу Чырвонай Арміі ў пачатку 1942 г. [8, с. 235–237; 15, с. 26; 23, л. 8; 29, л. 18, 33, 35, 46, 53].

Разам з дзейнасцю па арганізацыйным умацаванні партызанскіх сіл беларускія групы і атрады праводзілі баявыя аперацыі на Смаленшчыне. Так, Багушэўскі атрад на тэрыторыі Касплянскага, Панізаўскага, Прачысцінскага і Слабадскога раёнаў пры дапамозе мясцовых патрыётаў нападаў на паліцэйскія ўчасткі і валасныя ўправы, караў здраднікаў і правакатараў. Партызанскі атрад Я.М. Дзюрбы наносіў удары па невялікіх паліцэйскіх пунктах. У пачатку студзеня 1942 г. група Р.У. Шкрэды і Усвяцкі партызанскі атрад разграмілі гарнізон праціўніка і ўправу ў вёсцы Баранавічы [8, с. 235–237; 15, с. 25; 23, л. 8; 29, л. 19].

У выніку Тарапецка – Холмскай наступальнай аперацыі часці Чырвонай арміі ў канцы студзеня 1942 г. ушчыльную падышлі да паўночна-ўсходніх межаў Беларусі. У сувязі з гэтым беларускія партызанскія падраздзяленні Я.М. Дзюрбы і П.С. Гапонцава, якія дзейнічалі на тэрыторыі Смаленшчыны, уліліся ў армейскія часці. Большасць партызан з атрадаў М.П. Шмырова і М.І. Дзячкова вярнуліся на тэрыторыю Віцебскай вобласці для далейшага змагання з акупантамі.

Першыя арганізацыйныя кантакты паміж беларускімі і ўкраінскімі савецкімі партызанскімі атрадамі і групамі пачалі наладжвацца з канца лета першага года вайны на тэрыторыі Палесся. Узаемадзеянне рагортвалася па такіх напрамках, як абмен ваенна-палітычнай і разведвальнай інфармацыяй, узаемадапамога зброяй, боепрыпасамі, харчамі, вопраткай, сумесная арганізацыя мінна-падрыўной справы, устанавленне сувязі з Цэнтрам.

Летам 1941 г. на беларускае Палессе з-за пераследу гітлераўцаў сталі пранікаць першыя групы ўкраінскіх партызан. Тут яны знаходзілі падтрымку мясцовага актыву і насельніцтва. Адным з першых на беларускую тэрыторыю перамясціўся атрад Корасценскага раёна (камандзір Д.І. Марцінкоўскі, камісар Саенка В.Н.). У лясах Нараўлянскага раёна каля вёскі Смалегаўская Рудня ён знаходзіўся каля двух месяцаў, дзе атрымаў неабходную дапамогу і ўзаемадзейнічаў з мясцовай патрыятычнай групай на чале з М.А. Фалейчуком. Праз некаторы час у Ельскі раён перайшоў Оўруцкі (Славечанскі) партызанскі атрад (камандзір Т.Л. Грышын). Камандаванне ўкраінскіх партызан атрымлівала ад мясцовага беларускага атрада зводкі Савецкага інфармбюро аб становішчы на франтах. Савецкія патрыёты з беларускай вёскі Валаўск Ельскага раёна перадалі ўкраінскаму атраду 25 галоў буйной рагатай жывёлы, цёплыя рэчы для байцоў. У пачатку восені 1941 г. Нараўлянскі атрад, дзе камісарам быў сакратар райкама КП(б)Б Г.Р. Чарняўскі, устанавіў сувязі з Новашапалевіцкім партызанскім атрадам Кіеўскай вобласці і Кіеўскай абласной тройкай [2, с. 351; 8, с. 246–247; 15, с. 42 – 43].

Падчас руху ў бок лініі фронту частка беларускіх атрадаў была вымушана пераходзіць на тэрыторыю Украіны, дзе праводзіла аперацыі супраць германскіх акупантаў. У шэрагу выпадкаў такія падраздзяленні аб'ядноўваліся з мясцовымі партызанамі. Так, воіны-акружэнцы палітрук М.С. Корчаў і старшы сержант Д. Папоў стварылі партызанскі атрад, які ў раёне Пінска і Любешва правёў некалькі ўдалых аперацый – разбурыў палатно вузкакалейкі Іванова – Камень-Кашырскі, падарваў два масты праз Дняпроўска-Бугскі канал, разграміў некалькі паліцэйскіх участкаў. Па ініцыятыве камандавання атрада быў створаны «Камітэт барацьбы з фашызмам», у склад якога ўвайшлі савецкія патрыёты Пінскага раёна і Любешаўскага раёна Валынскай вобласці. Камітэт узначаліў былы член

КПЗБ С.В. Уласавец (Салавей). Члены камітэта на беларуска-ўкраінскім памежжы збіралі зброю, распаўсюджвалі зводкі Савецкага інфармбюро, далучалі да падпольнай работы новых людзей. У пачатку 1942 г. камітэтам быў арганізаваны партызанскі атрад Салаўя (камандзір С.В. Уласавец). Падчас аднаго з баёў з акупантамі загінуў камандзір і частка партызанскага падраздзялення. Байцы, якія засталіся жывыя, уліліся ў іншыя атрады і працягвалі баявую дзейнасць на беларускай і ўкраінскай тэрыторыях. Вясной 1942 г. частка беларускіх і ўкраінскіх партызан з атрада Папова-Корчава перайшла ў армейскае злучэнне Р.М. Лінькова [8, с. 247–248].

Актыўны ўдзел у фарміраванні ўкраінскага атрада на чале з С.А. Каўпаком прыняла група беларускіх партызан-мінёраў, якая ў верасні 1941 г. на шляху ў Беларусь са школы падрыхтоўкі ў Харкаўскай вобласці апынулася ў Пуціўлі і ўлілася ў падраздзяленне С.А. Каўпака. Першым начальнікам штаба ў атрадзе С.А. Каўпака стаў адзін з выпускнікоў школы ў Харкаве, былы дырэктар Рэчыцкай сярэдняй школы, М.М. Курс. Адрозна ў падраздзяленні С.А. Каўпака было чатыры баявыя групы. Групу мінёраў складалі беларускія партызаны. Арганізатарам дыверсійнай работы ў атрадзе стаў інструктар Баранавіцкага абкама партыі Г.А. Юхнавец, якога пазней абралі членам партыйнага бюро атрада. У баявую групу мінёраў увайшлі таксама В.В. Церахаў і У.Н. Астроўскі, Г.Дз. Кравец. У канцы верасня 1941 г. група пад кіраўніцтвам М.М. Курса ажыццявіла размініраванне мінных палей. Затым атрад выкарыстоўваў здабытую з мін узручэтку для падрыву нямецкіх эшалонаў, правядзення дыверсій на шашэйных дарогах Кралявец – Муцін – Канатоп, Пуціўль – Вязенка – Глухаў. Пасля аб'яднання падраздзяленняў С.А. Каўпака і С.В. Руднева беларус М.М. Курс заняў пасаду памочніка начальніка штаба Пуціўльскага атрада. За арганізацыю дыверсійнай дзейнасці атрада і подзвігі ў барацьбе з гітлераўскімі акупантамі група партызан-беларусаў была ўзнагароджана баявымі ардэнамі. [2, с. 350–351; 8, с. 246–259; 15, с. 42–43; 32, с. 63, 71].

Ужо ў першыя месяцы германскай акупацыі беларускім і ўкраінскім партызанам давялося адбіваць напады захопнікаў. У кастрычніку 1941 г. Лельчыцкі і Тураўскі атрады вялі бой з карнікамі за вёску Копішча Алеўскага раёна і змаглі вызваліць ад ворага населены пункт. Праз некаторы час Лельчыцкі атрад вызваліў украінскую вёску Войкевічы Ракітнянскага раёна. Цяжкае выпрабаванне выпала ў лістападзе 1941 г. на долю беларускіх партызан і Оўруцкага атрада. Акупанты кінулі супраць аб'яднаных партызанскіх сіл агульнай колькасцю 400 байцоў сямітысячную карную групу. У баях з гітлераўцамі на беларускай зямлі загінулі многія партызаны, у тым ліку камандзір Оўруцкага атрада Т.Л. Грышын. Толькі ў студзені 1942 г. Оўруцкі атрад вярнуўся ў свой раён дзеянняў [2, с. 351; 3, с. 479; 15, с. 42].

Восенню 1941 г. стала разгортвацца ўзаемадзеянне беларускіх і чарнігаўскіх партызан. Пасля некалькіх паспяхоўных аперацый супраць ворага Петрыкаўскі атрад быў акружаны карнікамі. Падчас перамяшчэння ў бок лініі фронту большая частка беларускіх партызан у канцы кастрычніка – пачатку лістапада 1941 г. далучылася да Дабранскага атрада Чарнігаўскай вобласці. У снежні 1941 г. гэты ўкраінскі атрад з прычыны пераследу з боку карнікаў перамясціўся на беларускую тэрыторыю, дзе базіраваўся Лоеўскі партызанскі атрад «За Радзіму». Камандаванне беларускага і ўкраінскага партызанскіх падраздзяленняў па прапанове сакратара Гомельскага падпольнага абкама КП(б)Б І.П. Кожара распрацавала план сумеснага адпору гітлераўцам. У выніку ўзгодненых дзеянняў партызаны раптоўным ударам нанеслі акупантам значныя страты, прымусілі асноўныя сілы ворага пакінуць захопленыя вёскі і адступіць [11, с. 56–57; 30, с. 667].

Заклучэнне. Баявая садружнасць беларускіх партызан з расійскімі і ўкраінскімі атрадамі і групамі зароджалася ў першыя месяцы германскай акупацыі. Узаемадзеянне адбывалася па арганізацыйным і баявым напрамках. У месцах сумеснай дыслацыі намаганнямі камандавання партызанскіх фарміраванняў суседніх савецкіх рэспублік ствараліся новыя баявыя адзінкі і ўмацоўваліся ўжо існуючыя падраздзяленні, што станоўча адбывалася на баяздольнасці партызанскіх сіл. Прыкметную ролю ў станаўленні партызанскага руху адыгралі падраздзяленні, закінутыя летам – восенню 1941 г. на акупаваную тэрыторыю Беларусі. Яны дапамагалі мясцовым партызанам узбраеннем, мінамі, узручэткай, перадавалі ваенныя веды, распаўсюджвалі інфармацыю аб сітуацыі на фронце. Беларускія, расійскія і ўкраінскія атрады і групы разам правялі дзясяткі выніковых баявых аперацый на камунікацыйных праціўніка, чым зрывалі пастаўкі ваеннай тэхнікі, узбраення, абмундзіравання, прадуктаў харчавання для нямецкіх франтавых часцей. Узгодненыя ўдары партызан па штабах, аэрадромах, складах, гарнізонах, паліцэйскіх пунктах і валасных управах праціўніка заўважна дэзарганізавалі функцыянаванне тылу нямецкай групы армій «Цэнтр». Можна канстатаваць, што адважныя баявыя дзеянні партызан Беларусі, Расіі і Украіны супраць германскіх акупантаў у 1941 – пачатку 1942 г. выступалі важным фактарам дапамогі войскам Чырвонай Арміі.

ЛІТАРАТУРА

1. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны : в 3 т. / Л. Аржаева [и др.] ; редкол.: А.Т. Кузьмин [и др]. – Минск : Беларусь, 1983–1985. – Т. 1 / редкол.: И.М. Игнатенко [и др.]. – 1983. – 591 с.
2. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны : в 3 т. / Л. Аржаева [и др.] ; редкол.: А.Т. Кузьмин [и др.]. – Минск : Беларусь, 1983–1985. – Т. 3 / Л.В. Аржаева [и др.] ; редкол.: А.Н. Мацко [и др.]. – 1985. – 531 с.
3. Гісторыя Беларускай ССР : у 5 т. / гал. рэд. калегія.: І.М. Ігнаценка [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972–1975. – Т. 4 : Беларусь напярэдадні і ў гады Вялікай Айчыннай вайны Савецкага Саюза (1938–1945 гг.) / рэдкол.: І.С. Краўчанка (гал. рэд.) [і інш.]. – 1975. – 640 с.
4. Жилинин, Я.А. Без линии фронта / Я.А. Жилинин, И.Б. Позняков, В.И. Лузгин. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск : Беларусь, 1979. – 382 с.

5. Зенина, А.Н. Боевое содружество советских партизан в годы Великой Отечественной войны, 1941–1944 / А.Н. Зенина – Киев : Наук. думка, 1985. – 208 с.
6. Липило, П.П. КПБ – организатор и руководитель партизанского движения в Белоруссии в годы Великой Отечеств. войны / П.П. Липило – Минск : Госиздат БССР, 1959. – 260 с.
7. Михайлов, Н.А. Покой нам только снится / Н.А. Михайлов. – 3-е изд., испр. – М. : Мол. гвардия, 1972. – 239 с.
8. Хацкевич, А.Ф. Становление партизанского движения в Белоруссии и дружба народов СССР / А.Ф. Хацкевич, Р.Р. Крючок. – Минск : Наука и техника, 1980. – 320 с.
9. Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): док. и материалы : в 3 т. – Минск : Беларусь, 1967–1982. – Т. 1: Зарождение и развитие партизанского движения в первый период войны (июнь 1941 – ноябрь 1942). – 1967. – 744 с.
10. Из истории партизанского движения в Белоруссии (1941–1944 гг.) : сб. воспоминаний / редкол.: чл.-кор. АН БССР И.С. Кравченко [и др.]. – Минск : Госиздат БССР, 1961. – 506 с.
11. Люди легенд : очерки о партизанах и подпольщиках – Героях Советского Союза. Вып. 2. – М. : Политиздат, 1966. – 720 с.
12. Люди легенд : очерки о партизанах и подпольщиках – Героях Советского Союза. Вып. 5. – М. : Политиздат, 1974. – 511 с.
13. Непокоренная Белоруссия : воспоминания и статьи о всенародном партизанском движении в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.). – М. : Воениздат, 1963. – 376 с.
14. Уходили в поход партизаны : сб. материалов науч. конф. «Всенар. борьба с нем.-фашистскими захватчиками на временно оккупированной территории Смоленской области в период Великой Отечественной войны 1941–1943 гг.» / редкол.: Т.Н. Яровая (гл. ред.) [и др.]. – Смоленск, 1973. – 256 с.
15. Филимонов, А.А. В едином боевом строю: о совместных действиях русских, белорусских, украинских, литовских, латышских, молдавских партизан / А.А. Филимонов. – Минск : Институт истории НАН Беларуси, 2005. – 126 с.
16. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 1391. Воп. 1. Спр. 136.
17. Памяць : Клімаў. р-н : гіст.-дак. хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі – Мінск : Універсітэцкае, 1995. – 646 с.
18. Линьков, Г.М. Война в тылу врага / Г.М. Линьков. – Саранск : Мордовское кн. изд., 1962. – 622 с.
19. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 175.
20. НАРБ. – Ф. 1450. Воп. 4. Спр. 68.
21. НАРБ. – Ф. 1450. Воп. 4. Спр. 365.
22. Памяць : гіст.-дак. хроніка Бешанков. р-на. – Мінск : БелСЭ, 1991. – 423 с.
23. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 74.
24. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 77.
25. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 79.
26. Королев, Н.Ф. Сыновья народа / Н.Ф. Королев. – Минск : Госиздат БССР, 1955. – 163 с.
27. НАРБ. – Ф.4. Воп. 33а. Спр. 10.
28. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 15.
29. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 638.
30. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944) : краткие сведения об орг. структуре партиз. соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личным составе. – Минск : Беларусь, 1983. – 765 с.
31. НАРБ. – Ф. 4. Воп. 33а. Спр. 406.
32. Гладков, Т.К, Ковпак / Т.К. Гладков, Л.Я. Кизя. – Изд. 2-е испр. – М. : Молодая гвардия, 1973. – 288 с.

Пастыніў 01.06.2021

JOINT MILITARY ACTIONS OF THE PARTISANS OF BELARUS, RUSSIA AND UKRAINE AGAINST THE GERMAN INVADERS (194 – early 1942)

A. KRYVAROT

Based on the analysis of the published literature and archival materials, the article presents generalized information about an deficiently examined page in the history of the Soviet partisan movement – the organizational and combating interaction of the partisans of Belarus with the partisan formations of Russia and Ukraine during the first months of the Great Patriotic War. The regions of joint activity of the partisans of neighboring republics are shown. The role of special groups sent from the Soviet rear in the expansion of sabotage activities on the communications of the German invaders in the eastern regions of Belarus is revealed. The most effective joint combating operations at the rear facilities of the invaders both on the occupied territory of Belarus and in the neighboring regions of Russia and Ukraine are highlighted. It is noted that the Belarussian groups and detachments, which for various reasons moved to the Orel and Smolensk regions, helped to increase the combating capability of the local partisan formations. Examples of the combating cooperation of Belarussian and Ukrainian partisans in the Polesie region are given.

Keywords: *garrison, sabotage, deployment, communications, punitive operation, front line, partisan detachment (group), speed division.*